

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เลือกใช้วิธีการวิจัยแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Research) ซึ่งเป็น การวิจัยเชิงคุณภาพวิธีหนึ่งด้วยความเชื่อว่าจะเป็นวิธีการที่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นทัศนคติ หรือความคิดเห็นที่มีลักษณะเลื่อนไหลของกลุ่มคนอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ว่าวิธีการวิจัยเชิง คุณภาพจะมีข้อจำกัดบ้างในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ในขอบเขตที่กว้างออกไป แต่ก็มีข้อได้ เปรียบกว่าวิธีการวิจัยอื่น ๆ ตรงที่สามารถชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและสภาพ การได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในตัวครูอย่างรอบด้านและลึกซึ้ง ตลอดจนช่วยให้เกิดความเข้าใจ ในปัจจัยและเงื่อนไข รวมทั้งปัญหา อุปสรรคและวัฒนธรรมขององค์กรและชุมชนในบริบท เฉพาะที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจครู

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มตั้งอยู่บนพื้นฐานสำคัญดังที่นักวิจัยด้านมนุษยวิทยากล่าว ไว้ว่า "...คนส่วนใหญ่ซึ่งต้องข้องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่างรู้ว่า ได้มีบางสิ่งบางอย่าง เกิดขึ้น มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทิศทางและรูปแบบการเปลี่ยนแปลงและคาดคิดเกี่ยวกับสิ่งที่จะ เกิดขึ้นอย่างน้อยที่สุดกับตัวเอง รวมทั้งตั้งคำถามว่า ทำไม" (Caldwell et al., 1984a อ้างถึงใน จอห์น โนเดสและคณะ, 2530) เนื่องด้วยจุดเด่นที่สำคัญที่สุดของการวิจัยแบบสนทนากลุ่มคือ พลวัตของกลุ่ม (group dynamic) โดยที่ผู้เข้าร่วมการสนทนามีส่วนที่จะกระตุ้นซึ่งกันและกันเพื่อให้ ความคิดเห็นของผู้สนทนาแต่ละคนเลื่อนไหลออกมาเป็นข้อมูลที่มีความกว้างขวางและลึกซึ้ง ซึ่ง ในสถานการณ์การสนทนากลุ่มนั้นเชื้อต่อการที่กลุ่มคนที่มีภูมิหลังที่คล้ายคลึงกันหรือมี ประสบการณ์ร่วมกันมานั่งร่วมวงสนทนามากกว่าการพูดคุยกับผู้ดำเนินการสนทนาแบบตัวต่อตัว ดังนั้นจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นและทัศนคติของผู้ ปฏิบัติงานซึ่งได้รับรู้และร่วมกันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในองค์กร นอกจากนี้แล้วการ สนทนากลุ่มเป็นวิธีการที่มีความยืดหยุ่นค่อนข้างสูง ความคุ้นเคย ความเป็นกันเองและการ สนับสนุนซึ่งกันและกัน รวมไปถึงคำถามที่เปิดกว้าง บรรยากาศที่ผ่อนคลายและเวลาที่ยืดหยุ่นจะ สามารถกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาพูดคุยถึงพฤติกรรม ความคิดเห็นอย่างหลากหลาย ลึกซึ้งและได้ รายละเอียดในประเด็นที่ศึกษา

โดยหลักการแล้วการวิจัยแบบสหวิทยาการนอกจากจะมีแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้วยังมีรูปแบบและขั้นตอนในเชิงวิธีวิทยาการวิจัยที่ชัดเจนและเป็นรูปแบบเฉพาะตั้งแต่การคัดเลือกกรณีศึกษา การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอรายงานผลการศึกษา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การคัดเลือกกรณีศึกษา

การคัดเลือกโรงเรียนที่จะทำการศึกษาผู้วิจัยกำหนดกรอบในการคัดเลือก ดังนี้

ก) คัดเลือกจากโรงเรียนที่มีกิจกรรมหรือโครงการส่งเสริมการพัฒนานุเคราะห์ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง มีแผนงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ได้รับการสนับสนุนในระดับนโยบาย ได้รับงบประมาณและทรัพยากรในการพัฒนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และโรงเรียนได้ดำเนินการตามแผนงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องจนเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารจัดการ วิธีการทำงานทัศนคติของครู และวัฒนธรรมของโรงเรียนซึ่งมีลักษณะการเสริมสร้างพลังอำนาจครูตามกรอบทฤษฎีที่ได้ศึกษา

ข) โรงเรียนที่คัดเลือกต้องได้รับการยอมรับในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความสำเร็จของการพัฒนาในระดับที่น่าพึงพอใจจากผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียน เช่น หน่วยงานบังคับบัญชา ชุมชน ผู้ให้ทุนหรือกำกับติดตาม และหน่วยงานที่มีส่วนในการจัดกิจกรรมหรือโครงการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนานุเคราะห์ของโรงเรียนนั้น

จากกรอบในการคัดเลือกดังกล่าว ผู้วิจัยจึงทำการสำรวจและสอบถามขอคำแนะนำจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาและพบว่ากระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้มีโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ขึ้นมา โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ซึ่งมีโรงเรียนประถมศึกษาที่เป็นเป้าหมายใน 13 จังหวัด ทุกภูมิภาค จำนวน 140 โรงเรียนและเป็นโครงการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการโดยมีคณะกรรมการรับผิดชอบโดยตรงทั้งในระดับชาติ ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับพื้นที่หรือโรงเรียน

หลักการดำเนินการตามโครงการดังกล่าวคือ เน้นการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การใช้นวัตกรรมและระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อประกอบการตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งให้หลักการกระจายอำนาจการตัดสินใจไปยังบุคลากรระดับพื้นที่ และมีการวางระบบการติดตามประเมินผลโครงการทุกระดับ

นอกจากโครงการนี้แล้วปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายในการปฏิรูป การศึกษารองโรงเรียนในสังกัด โดยมีแนวทางการปฏิรูป 4 แนวทางคือ การปฏิรูปโรงเรียนและ สถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และ ระบบการบริหารการศึกษา ซึ่งการปฏิรูปตามแนวทางดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในแนวคิด และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้แต่ละโรงเรียนมีศักยภาพเพียงพอที่จะยกระดับการจัดการศึกษาให้ได้ มาตรฐาน ซึ่งในปีงบประมาณ 2539 - 2540 ได้เริ่มดำเนินการไปแล้วประมาณ 21,000 โรงเรียน ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ

ดังนั้นในการพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนที่จะทำการศึกษา ผู้วิจัยจึงคัดเลือกจากโรงเรียนที่ อยู่ในโครงการดังกล่าวทั้ง 2 โครงการ ประกอบกับการพิจารณาจากแผนภูมิบริบทของชุมชน และวัฒนธรรมขององค์กร ทั้งนี้เพราะการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ครู ได้รับอำนาจและโอกาสที่จะแสดงศักยภาพในการทำงานอันเปี่ยมประสิทธิภาพของตนเองออกมา และการเสริมสร้างพลังอำนาจไม่ใช่รูปแบบคงที่แต่มีลักษณะเฉพาะบริบทขึ้นอยู่กับปัจจัยและ เงื่อนไขเฉพาะขององค์กร

การดำเนินการคัดเลือกโรงเรียน มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 คัดเลือกภูมิภาคที่ศึกษา โดยผู้วิจัยสอบถามและขอคำแนะนำจาก เจ้าหน้าที่ของสำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ (PCO) ในการดำเนินงานในระดับภาคที่บรรลุผลจนเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง ประกอบกับการพิจารณา บริบทของภูมิภาคต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการดำเนินการและมีความต้องการจำเป็นที่จะต้องได้รับการ พัฒนา เนื่องจากมีปัญหาในปัจจุบันพื้นฐานหลายด้านที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา ซึ่งเมื่อมีการ ดำเนินโครงการจึงปรากฏผลเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาโรงเรียนที่อยู่ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกจังหวัดที่ศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกจังหวัดที่อยู่ในโครงการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์และโครงการปฏิรูปการศึกษาทั้ง 2 โครงการ ซึ่งในการคัดเลือกจังหวัดที่ศึกษา ผู้วิจัยพิจารณาจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของจังหวัดโดยสอบถามจากเจ้าหน้าที่ประสานงาน โครงการระดับภาคและพิจารณาถึงความสะดวกในการติดต่อประสานงานในระดับภาคกับระดับ จังหวัดทั้งในการดำเนินงานโครงการและการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 คัดเลือกโรงเรียนที่ศึกษา พิจารณาคัดเลือกจากหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้.

- 1) เป็นโรงเรียนที่อยู่ในโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และโครงการปฏิรูปการศึกษาทั้ง 2 โครงการ
- 2) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ มีผู้บริหารในระดับผู้อำนวยการโรงเรียน
- 3) ผลการดำเนินงานทั้ง 2 โครงการในข้อ 1) บรรลุผลเป็นที่น่าพอใจ โดยผู้วิจัยสอบถามจากเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการในระดับภาคและระดับจังหวัด และศึกษานิเทศก์ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจังหวัดที่รับผิดชอบ ประกอบกับการพิจารณาจากเอกสารรายงานผลการดำเนินงานที่ผ่านมารองจังหวัด และการกำหนดแผนงานการปฏิบัติในปีต่อไปของแต่ละโรงเรียน

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกข้างต้น นอกจากการคัดเลือกโรงเรียนศึกษาที่ต้องได้รับการพัฒนาจากโครงการที่มีหลักการอันนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่องจนเชื่อว่าครูได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับหนึ่งแล้ว จากผลการศึกษาของ Lucas และคณะ (1991) พบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจครูในโรงเรียนขนาดใหญ่มีความเชื่อมั่นว่าโรงเรียนของตนมีแรงผลักดันในการเพิ่มผลิตภาพของครูมากกว่าครูใหญ่โรงเรียนขนาดเล็ก ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงใช้ขนาดของโรงเรียนเป็นหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียนอีกประการหนึ่งด้วย

จากการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์และขั้นตอนเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และขอสงวนชื่อเฉพาะทั้งหมดในการวิจัย ทั้งนี้เพื่อมุ่งเน้นผลการวิจัยในทางวิชาการเท่านั้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

- 1) กลุ่มผู้ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึกการสนทนา (Note-taker) และผู้บริการทั่วไป (Provider)
- 2) แนวทางการสนทนากลุ่มเรื่อง การเสริมสร้างพลังอำนาจครู ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร งานวิจัย ตำรา และศึกษารายละเอียดพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) เพื่อกำหนดโครงสร้างของแนวคำถาม

ขั้นตอนที่ 2 สร้างคู่มือการสนทนากลุ่มตามโครงสร้างแนวคำถามที่กำหนดไว้ ซึ่งประกอบไปด้วยคำถามหลักและคำถามขยายที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ของกลุ่มและสนามที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 นำคู่มือการสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาแล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่านตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความเหมาะสมของชื่อคำถามก่อนลงในคำถามหลัก รวมถึงความเหมาะสมและเป็นไปได้ของคำถามขยาย

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงแก้ไขคู่มือการสนทนากลุ่ม ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มครูของโรงเรียนที่อยู่ในโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรในการวิจัยแต่อยู่ในจังหวัดเดียวกันกับโรงเรียนที่ผู้วิจัยคัดเลือกได้ศึกษาจำนวน 1 กลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาจำนวน 6 คน ซึ่งจะพิจารณาความเข้าใจในคำถามและความราบรื่นในการสนทนา

ขั้นตอนที่ 5 นำคู่มือการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง โดยนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบจนมีความสมบูรณ์พร้อมที่นำไปใช้จริง

3. ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลรวมทั้งสิ้นประมาณ 5 เดือน คือตั้งแต่เดือนกันยายน 2539 ถึงเดือนมกราคม 2540 โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 การเตรียมเครื่องมือในการวิจัย ช่วงที่ 2 การคัดเลือกโรงเรียนที่จะศึกษา ช่วงที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลในโรงเรียน และช่วงที่ 4 การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเตรียมตัวทำงานภาคสนาม

4.1.1 ผู้วิจัยติดต่อประสานงานเพื่อขออนุญาตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนและติดต่อประสานงานเพื่อแจ้งวัตถุประสงค์กับผู้บริหารโรงเรียน

4.1.2 จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึก เก็บรวบรวมข้อมูล เทปบันทึกเสียง เครื่องเล่นเทป กล้องถ่ายภาพ ของที่ระลึก และคู่มือการสนทนากลุ่ม

4.1.3 ชักซ้อมทำความเข้าใจในหลักการ วิธีการ และขั้นตอนการจัดสนทนากลุ่มเพื่อให้ผู้ดำเนินการ ผู้จัดบันทึกการสนทนาและผู้บริการทั่วไปมีความพร้อมในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ที่ปรึกษา

4.2 การเข้าสู่สนามและการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยเข้าสู่สนามก่อนการจัดกลุ่มสนทนาเป็นเวลา 2 สัปดาห์เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ที่ดี (good rapport) กับผู้บริหารและครูในโรงเรียน สังเกตการดำเนินงานกิจกรรมของโรงเรียน การปฏิบัติงานของครู วัฒนธรรมขององค์กร และบริบทของชุมชน ในขณะเดียวกันก็ดำเนินการคัดเลือกและทดลองจัดกลุ่มครูที่จะเชิญเข้าร่วมกลุ่มสนทนา ตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารต่าง ๆ ของโรงเรียน เพื่อนครูและชุมชน เพื่อจัดกลุ่มให้ไปตามคุณลักษณะที่ต้องการศึกษาและสอดคล้องกับการรวมกลุ่มโดยธรรมชาติของครูมากที่สุด ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดสนทนากลุ่ม และเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลดังนี้

ก. การสังเกต ผู้วิจัยได้สังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนที่จัดขึ้นในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าสู่สนามก่อนการจัดสนทนากลุ่ม ดังนี้

- 1) การประชุมวางแผนเพื่อกำหนดโครงการร่วมกันระหว่างคณะครูกับผู้นำชุมชน
- 2) กิจกรรมบวชศรี-สุรวัดซึ่งโรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดให้กับครูใหญ่คนแรกของโรงเรียน
- 3) การประชุมประจำเดือนของคณะครูในโรงเรียน
- 4) กิจกรรมประจำวัน เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมภาคเที่ยงวัน และกิจกรรมตอนเลิกเรียน
- 5) กิจกรรมการจัดการเรียนการสอน
- 6) การแข่งขันกีฬาของโรงเรียน และ
- 7) กิจกรรมการเลี้ยงต้อนรับผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน

ข. การสัมภาษณ์รายบุคคล ในช่วงเวลาที่เข้าสู่สนามผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของโรงเรียนโรงเรียนและชุมชน ดังนี้

- 1) ฝ่ายบริหาร จำนวน 3 คน
- 2) ครูสายผู้สอน จำนวน 2 คน
- 3) กรรมการศึกษา และผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 3 คน

ค. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารของโรงเรียน เอกสารที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนมีดังนี้

- 1) บัญชีรายละเอียดแสดงอัตราค่าส่งครู - นักเรียน ปีการศึกษา 2539
- 2) สมุดหมายเหตุประจำวัน ปีการศึกษา 2535 - 2539
- 3) แผนปฏิบัติการโรงเรียน ประจำปี 2538
- 4) แผนปฏิบัติการโรงเรียน ประจำปี 2539
- 5) รายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ปี 2538
- 6) แผนพัฒนาประจำปี โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของจังหวัด ปี 2540
- 7) แผนพัฒนาประจำปี โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของโรงเรียน ปี 2540
- 8) คู่มือการดำเนินการโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ

4.3 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา

คุณลักษณะเบื้องต้นของผู้เข้าร่วมสนทนาที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ก่อนเข้าสู่สนามนั้นกำหนดจากการศึกษาผลการวิจัยที่ผ่านมาซึ่งพบว่า ครูที่มีอายุราชการมากจะมีขวัญกำลังใจในการทำงานสูงกว่าครูที่มีอายุราชการน้อยและครูที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ำกว่าระดับปริญญาตรีมีระดับขวัญในการทำงานสูงกว่าครูที่มีวุฒิการศึกษาสูง (มัญญ เขียมวิสัย, 2519 ; อารีย์ สวรรค์วานิช, 2521) และยังพบว่าวัยและประสบการณ์ในการทำงานส่งผลต่อการทำงานของครู โดยครูที่สูงอายุจะมีขวัญกำลังใจในการทำงานสูงกว่าครูที่มีอายุน้อยกว่า (Meyers, 1977; Lathrop, 1979) ดังนั้น อายุ อายุราชการ และระดับการศึกษา จึงเป็นคุณลักษณะเบื้องต้นที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

การคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มโดยหลักการแล้วต้องเลือกผู้เข้าร่วมสนทนาที่ภูมิลำเนาคล้ายคลึงกัน มิฉะนั้นอาจทำให้การการสนทนาดำเนินไปไม่ราบรื่น โดยนัยนี้หลังจากที่ผู้วิจัยเข้าสู่สนามจึงพยายามคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนาที่มีสถานภาพ บทบาทหน้าที่ใกล้เคียงกัน ไม่มีทัศนคติขัดแย้งอย่างรุนแรงและมีการรวมกลุ่มในองค์กรโดยธรรมชาติ และจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การพูดคุย และการตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร ผู้บริหาร เพื่อนครูและชุมชน พบว่าครูสายผู้สอนมีอายุอยู่ในช่วง 30 - 49 ปี (เฉลี่ย 38 ปี) มีอายุราชการอยู่ในช่วง 7 - 20 ปี (เฉลี่ย 15 ปี) และเกือบทั้งหมดจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี โรงเรียนจัดระบบบริหารงานแบบแบ่งสายชั้นมีหัวหน้าสายชั้นเป็นผู้กำกับดูแล นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ผ่านมาโรงเรียนส่งโครงการหรือผลงานทั้งของครูและนักเรียนเข้าประกวดในระดับจังหวัดและเขตการศึกษาจนได้รับรางวัลต่าง ๆ ครูส่วนใหญ่มีที่พักอาศัยอยู่ในตัวจังหวัด อีกส่วนหนึ่งมีครอบครัวที่พักอาศัยหรือภูมิลำเนาใน

ชุมชนที่ตั้งโรงเรียนซึ่งการดำเนินชีวิตจึงมีความแตกต่างกัน จากคุณลักษณะของครูที่กล่าวมาทั้งหมดผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มสหประชาตามประเภทของคุณลักษณะ (type of characteristics) ดังต่อไปนี้

ก. คุณลักษณะที่ใช้ในการแบ่งกลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มครูหัวหน้าสายชั้น (leader group)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มครูที่มีบทบาทสำคัญในโรงเรียนได้แก่ ครูดีเด่น

ผู้รับผิดชอบงาน/ โครงการพิเศษต่าง ๆ (active group)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มครูประจำชั้นที่ไม่มีบทบาทสำคัญในโรงเรียนมากนัก

(silent group)

กลุ่มที่ 4 กลุ่มครูในชุมชน (community group)

ข. คุณลักษณะภายในกลุ่มที่เหมือนกัน

คุณลักษณะที่เหมือนกันของผู้เข้าร่วมสหประชาในแต่ละกลุ่มคือ เป็นครูสายผู้สอน และจบมาทางด้านการศึกษาโดยตรง

ค. คุณลักษณะองค์ประกอบของกลุ่ม

องค์ประกอบของกลุ่มสหประชาคือ เพศ อายุ อาชีพราชการ และสายชั้นที่สอน กล่าวคือทุกกลุ่มสหประชาต้องประกอบไปด้วยครูทั้งเพศชายและหญิง มีอายุมากกว่าและน้อยกว่า 38 ปี มีอาชีพราชการมากกว่าและน้อยกว่า 15 ปี รวมถึงเป็นครูที่มาจากสายชั้นต่าง ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 คุณลักษณะของครูที่ใช้ในการจัดกลุ่มสนทนา

คุณลักษณะ	ประเภทของคุณลักษณะ	
	แบ่งกลุ่ม	เหมือนกันในกลุ่ม องค์ประกอบของกลุ่ม
1. ภาวะผู้นำในองค์กร		
-หัวหน้าสายชั้น	XX	
2. บทบาทในองค์กร		
-ครูดีเด่น, ผู้รับผิดชอบงาน/โครงการพิเศษ	XX	
-ครูประจำชั้น	XX	
3. ความเกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน		
-ครูที่อยู่ในชุมชน	XX	
4. อำนาจหน้าที่		
-ครูสายผู้สอน		XX
5. การศึกษา		
-จบทางด้านการศึกษาโดยตรง		XX
6. เพศ		
-ชาย/หญิง		XX
7. อายุ		
-น้อยกว่า 38 ปี/มากกว่า 38 ปี		XX
8. อายุราชการ		
-น้อยกว่า 15 ปี/มากกว่า 15 ปี		XX
9. แผนก/ฝ่ายในองค์กร		
-สายชั้นที่ทำการสอน		XX

4.4 การดำเนินการสนทนา

4.4.1 ผู้วิจัยจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จะใช้ในการสนทนากลุ่มให้พร้อมก่อน
ครูที่เข้าร่วมสนทนาจะเดินทางมาถึง

4.4.2 สร้างความสัมพันธ์ที่ดี เมื่อครูที่จะเข้าร่วมสนทนาศึกษาเดินทางมาถึง โดยผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องในการจัดสนทนาทุกคนพยายามพูดคุยและซักถามอย่างเป็นมิตรเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีก่อนเริ่มต้นการสนทนา

4.4.3 ในขณะสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกเทป และจดบันทึกการสนทนา ซึ่งต้องมีการชี้แจงถึงความจำเป็นก่อนที่จะดำเนินการบันทึกข้อมูลเพื่อให้ผู้ร่วมกลุ่มสนทนาเข้าใจและมีความสบายใจในการการแสดงความคิดเห็น

4.4.4 เมื่อการสนทนาสิ้นสุดลงผู้วิจัยต้องแสดงความขอบคุณและมอบของที่ระลึกให้กับผู้ร่วมสนทนาทุกคน และดูแลอำนวยความสะดวกจนผู้ร่วมสนทนาเดินทางกลับ

5. การยืนยันผลสรุป

ในขั้นตอนนี้เป็นการยืนยันผลสรุปที่ได้และเพื่อสร้างเสริมให้เกิดความกระตือรือร้นในความสอดคล้องของข้อมูลและการตีความของผู้วิจัยกับความเป็นจริงระดับต่าง ๆ จากความคิดของผู้ให้ข้อมูล หรือในการที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงและมีความรู้ความเข้าใจในความหมายต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูลซึ่งวิเคราะห์หรือออกมาได้จากการสนทนา สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อเป็นการยืนยันผลสรุปจากการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

5.1 การยืนยันผลสรุปกับผู้ให้ข้อมูลในองค์กร

ดำเนินการหลังจากที่การสนทนากลุ่มทุกกลุ่มเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์และสร้างผลสรุปที่ได้จากการสนทนากลุ่ม แล้วนำผลสรุปนั้นกลับไปสัมภาษณ์กับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในครั้งแรก โดยการสุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาเพื่อสัมภาษณ์รายบุคคล ทั้งหมด 5 คนจากทุกกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นว่าผลสรุปนั้นตรงกับข้อมูลจากการสนทนากลุ่มหรือไม่ ซึ่งพบว่าทุกคนยืนยันในข้อมูลและผลสรุปและได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมในบางประเด็นเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

5.2 การยืนยันผลสรุปกับบุคคลนอกองค์กร

ผู้วิจัยได้นำผลสรุปที่ได้จากการสนทนากลุ่มในครั้งแรกไปสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนแห่งนี้ หรืออยู่ในโรงเรียนที่มีบริบทขององค์กรที่มีความใกล้เคียงกัน โดยใช้การสัมภาษณ์รายบุคคลกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคือ หัวหน้าสำนักงานโครงการพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชนของจังหวัดที่โรงเรียนนี้สังกัดอยู่เพื่อให้แสดงความคิดเห็นต่อผลสรุปดังกล่าวตามการรับรู้จากการที่ได้ทำงานใน

โครงการร่วมกับโรงเรียนแห่งนี้และโรงเรียนอื่นในสังกัด และสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในจังหวัดนี้อีกหนึ่งโรงเรียนที่มีบริบทขององค์กรใกล้เคียงกัน เพื่อให้แสดงความคิดเห็นต่อผลสรุปดังกล่าวโดยเทียบเคียงกับโรงเรียนของตน ซึ่งพบว่า ผู้ให้ข้อมูลนอกองค์กรให้ความคิดเห็นที่สอดคล้องกับผลสรุปที่ได้และช่วยสร้างความกระจ่างยิ่งขึ้นในข้อมูลบางส่วน

5.3 การยืนยันผลสรุปโดยการจัดสนทนากลุ่มติดตาม

เมื่อได้ผลสรุปจากการสนทนากลุ่มในครั้งแรกแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกลุ่มสนทนาอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อนำผลสรุปนั้นมาอภิปรายกันในกลุ่ม ซึ่งการคัดเลือกครูกลุ่มนี้ไม่ได้ยึดคุณลักษณะของผู้เข้าร่วมสนทนาตามกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาในครั้งแรก แต่คัดเลือกจากกลุ่มครูในโรงเรียนแห่งนี้ที่ยังไม่ได้เข้าร่วม 2 คน และกลุ่มครูที่ได้เข้าร่วมในครั้งแรกอีก 3 คน รวมเป็น 5 คน ซึ่งจะนำผลสรุปที่ได้จากการสนทนากลุ่มในครั้งแรกมาเป็นแนวทางการสนทนาให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นต่อผลสรุปนั้นว่ามีความสอดคล้องกับความเป็นจริงเพียงใดและเห็นด้วยกับผลสรุปนั้นหรือไม่ ซึ่งปรากฏผลว่าผลสรุปนั้นมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงของโรงเรียนสูงและทุกคนเห็นด้วยกับผลสรุป

5.4 ใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูในโรงเรียนและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นและเพื่อให้เกิดความเข้าใจในบริบทของโรงเรียนก่อนที่จะดำเนินการจัดสนทนากลุ่มครู ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการสนทนากลุ่มเพื่อยืนยันความถูกต้องและความสอดคล้องของการตีความ โดยซักถามรายละเอียด ตามซ้ำในข้อเท็จจริงและให้ครูแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลเหล่านั้นเพื่อให้เกิดถูกต้องชัดเจนมากที่สุด

5.5 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation)

ในการจัดสนทนากลุ่ม กลุ่มผู้จัดการสนทนากลุ่มในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 4 คน คือ ผู้ดำเนินการสนทนา ผู้จัดบันทึกการสนทนากลุ่ม 2 คน และผู้บริการทั่วไป ซึ่งการจัดสนทนาในแต่ละครั้งเมื่อการสนทนาสิ้นสุดลงกลุ่มผู้จัดการสนทนากลุ่มจะดำเนินการสรุปผล แสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่เป็นคำพูด น้ำเสียง พฤติกรรม ลักษณะท่าทางของผู้ร่วมการสนทนาทุกคน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและวิธีแก้ไขในการจัดการด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลและช่วยให้การตีความข้อมูลของผู้วิจัยมีความถูกต้อง สอดคล้องและสมบูรณ์มากที่สุด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มต้น

ผู้วิจัยดำเนินการทันทีที่การสนทนาแต่ละกลุ่มสิ้นสุดลง โดยสรุปจากความคิดเห็นของผู้ดำเนินการสนทนา ผู้จัดบันทึก ผู้บริการทั่วไปและจากการสังเกตของผู้วิจัยเพื่อตรวจสอบข้อมูลและพัฒนากรอบประเด็นในการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น

6.2 การเตรียมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์อย่างละเอียด

ในการเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้วิธีการถอดรายละเอียดจากเทปบันทึกการสนทนาภาคโดยตรวจสอบกับบันทึกการสนทนาที่ผู้จัดบันทึกได้จดไว้ ซึ่งการถอดเทปจะถอดรายละเอียดทุกคำพูดและบรรยากาศในการสนทนาลงไปด้วย ทั้งนี้เพื่อใช้ประกอบในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

6.3 การลงรหัสและการจัดหมวดหมู่ข้อมูล

6.3.1 แนวทางการกำหนดรหัส

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถาม (guideline) โดยอาศัยกรอบประเด็นตั้งต้น (start list) จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย (review literature) ก่อนเข้าสู่สนามและได้ทำการปรับปรุงเพิ่มเติมขณะอยู่ในสนาม ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้กลุ่มสนทนาเป็นหน่วยการวิเคราะห์ ซึ่งจะพิจารณาในความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างของทัศนคติและความคิดเห็นที่ปรากฏในสถานการณ์และคำสนทนาโดยใช้แนว (theme) ของเรื่องเป็นแนวทาง โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้ยึดกรอบตั้งต้นเพื่อไม่ให้เกิดการรื้อนำในการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ได้พัฒนากรอบประเด็นขึ้นใหม่จากข้อมูลทั้งหมดในสนามแล้วนำมากำหนดรหัสของประเด็นหรือหัวเรื่องตามกรอบดังกล่าว

6.3.2 การจัดหมวดหมู่ข้อมูล

สำหรับการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เพื่อความสะดวกรวดเร็วและถูกต้อง ผู้วิจัยจึงนำไปโปรแกรม "The Ethnograph" ซึ่งเป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมาช่วยในการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ด้วย

6.4 วิธีการวิเคราะห์

6.4.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารของทางโรงเรียน และเอกสารจากการถอดเทป โดยสรุปใจความจากเอกสาร ความถี่ของคำ และเนื้อหาที่สนใจซึ่งคำนึงถึงสถานการณ์ของกลุ่ม สันทนาแต่ละกลุ่มด้วย

6.4.2 การตีความสร้างหรือสรุปโดยหลักตรรกวิทยาเชิงอุปนัย (induction)

การวิเคราะห์โดยวิธีนี้ใช้กับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ โรงเรียนและการปฏิบัติงานของครู ข้อมูลและสถานการณ์จากการสนทนากลุ่ม โดยตีความสร้าง หรือสรุปตามรูปแบบ ความหมาย การเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ และผลกระทบของปรากฏการณ์ที่ รับรู้ รวมถึงการวิเคราะห์โดยใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัย

จากขั้นตอนการวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปรายละเอียดในขั้นตอน วิธีการรวบรวม ข้อมูลและผู้ใช้ข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้ได้ดังในตารางที่ 5

การนำเสนอข้อมูล

รายงานการวิจัยนี้จะนำเสนอข้อมูลในรูปของการบรรยายเป็นหลัก โดยมีการยกคำพูด (quote) ขึ้นอ้าง และสอดแทรกตาราง หรือแผนภาพเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น การนำเสนอ ผลการวิจัยจะนำเสนอเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ คือ

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปขององค์กร และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ส่วนที่ 2 ความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและสภาพการได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจ ในตัวครู บัณฑิตและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจครู

ส่วนที่ 3 สภาพการทำงานของครู ปัญญา อุปสรรค และวัฒนธรรมองค์กรและชุมชนที่มี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการทำงานของครู

ตารางที่ 5 สรุปขั้นตอนของการศึกษา

ขั้นตอน	วิธีการเก็บข้อมูล	ผู้ให้ข้อมูล	ชาย	หญิง	รวม
1.การคัดเลือก กรณีศึกษา	-สัมภาษณ์รายบุคคล (Individual Interview)	-เจ้าหน้าที่สำนักงานPCO	1	1	2
		-เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาศึกษา มัธยมศึกษาตะวันออกเชียงใหม่	-	2	2
		-เจ้าหน้าที่โครงการของจังหวัด	1	1	2
		-ศึกษานิเทศน์จังหวัด	1	-	1
		รวม	3	4	7
2.ทดลองใช้ คู่มือการ สนทนากลุ่ม	-จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Session)	-ครูจาก 8 โรงเรียนที่อยู่ในโครงการ พัฒนาพัฒนาศึกษากรมมัธยมและอยู่ ในจังหวัดเดียวกันกับโรงเรียนที่ศึกษา	1	5	6
3.การเข้าสู่ สนามเพื่อ ศึกษาริมท ขององค์กร	-สัมภาษณ์รายบุคคล (Individual Interview)	-ผู้อำนวยการ	1	-	1
		-ผู้ช่วยผู้อำนวยการ	1	1	2
		-ครู	1	1	2
		-ผู้นำชุมชนและผู้ปกครอง	2	-	2
		รวม	5	2	7
4.การจัดกลุ่ม สนทนา	-จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Session)	-กลุ่มที่ 1 ครูหัวหน้าสายชั้น	1	5	6
		-กลุ่มที่ 2 ครูที่มีบทบาทสูง	3	6	9
		-กลุ่มที่ 3 ครูในชุมชน	5	3	8
		-กลุ่มที่ 4 ครูประจำชั้น	1	4	5
		รวม	10	18	28
5.การยืนยัน ผลสรุป	1.จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Session) 2.สัมภาษณ์รายบุคคล (Individual Interview)	-กลุ่มครูในโรงเรียนที่เคยและไม่เคยเข้า ร่วมสนทนา	3	2	5
		-ครูที่เคยเข้าร่วมสนทนา 5 คน	4	1	5
		-เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาศึกษา มัธยมของจังหวัด	1	-	1
		-ผู้บริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนา ศึกษามัธยมในจังหวัดเดียวกันกับ โรงเรียนที่ศึกษา	1	-	1
		รวม	9	3	12
รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด			28	32	60